

11. Студеникина М.С. Государственный контроль в сфере управления (Проблемы надведомственного контроля) / М.С. Студеникина. – М., 1974.
12. Офіційний вісник України. – 1997. – № 45. – Ст. 104.
13. Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54.
14. Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 500.
15. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 43. – Ст. 212.

Стаття надійшла до редакції 07.07.2010 р.

УДК: 346.13

Г.В. Ямпольський

■ ПРОБЛЕМИ УЗГОДЖЕНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Стаття висвітлює актуальну проблему різного застосування положень чинного господарського законодавства судами в Україні. Оцінка нормативного регулювання, приклади із судової практики.

Ключові слова: *судова практика, прецедент, судові рішення, узгодженість практики, господарське судочинство.*

Статья освещает проблему разного применения положений действующего хозяйственного законодательства судами в Украине. Оценка нормативного регулирования, примеры из судебной практики.

Ключевые слова: *судебная практика, прецедент, судебное решение, согласованность практики, хозяйственное судопроизводство.*

Annotation: The article takes up problems of different applications of business law by Ukrainian arbitrages. The merits of legislative regulation, court practice examples.

Key words: *court practice, precedent, law reports, consistency reports, legal proceedings.*

Останнім часом вітчизняні юристи щонайчастіше на практиці зустрічають ситуації, в яких, при належному застосуванні чинного законодавства для вирішення певного господарського спору, може бути два, а інколи і більше абсолютно різних за змістом законних судових рішень. Така проблема не є унікальною для світової спільноти. Усі країни романо-германської правової сім'ї, знайомі з тим, що узагальнені гіпотези правових норм іноді дозволяють кваліфікувати обставини однієї справи декількома шляхами. Це виникає й тому, що конкретну норму можна тлумачити щодо однієї справи різними способами.

Рішення такої проблеми юрислі, як правило, починають шукати у судовій практиці господарських судів, знаходячи тотожні ситуації та стараючись застосовувати такі самі шляхи рішення до власних спорів. Сторони у справах намагаються спрогнозувати наслідки вирішення власної справи розглядаючи, як були вирішені подібні спори, а суди пробують спиратися на авторитетність рішень вищих судових інстанцій. Так і вищі судові інстанції висловлюють свою правову позицію, стосовно застосування тієї чи іншої норми, та рекомендують дотримуватись її місцевим та апеляційним господарським судам.

Проте, як свідчить сучасна практика, місцеві та апеляційні господарські суди час від часу не дотримуються правової позиції та судової практики судів вищих інстанцій, маючи своє власне праворозуміння щодо окремих положень чинного законодавства. Варто зазначити, такі дії є цілком правомірними. Так, ч. 1 ст. 129 Конституції України¹ визначено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Положення цієї норми продубльовано у ч. 1 ст. 14 ЗУ "Про судоустрій України"² де вказано, що суди здійснюють правосуддя самостійно. Судді при здійсненні правосуддя незалежні від будь-якого впливу, нікому не підзвітні і підкоряються лише закону. Тому очевидним буде висновок про те, що судді також не підзвітні впливу правової позиції суддів у судах вищих інстанцій.

Вийнятком з цього правила є правова норма, закріплена у ст. 111-15 ГПК України³, відповідно до якої Верховний Суд України переглядає у касаційному порядку постанови чи ухвали Вищого господарського суду України у випадках, коли вони оскаржені у разі їх невідповідності рішенням Верховного Суду України чи Вищого суду іншої спеціалізації з питань застосування норм матеріального права. В положеннях цієї норми вбачається підступи прецедентного регулювання та прагнення до узгодження судової практики. Проте на сьогодні приписи наведеної норми є фактично недіючими у зв'язку з прийняттям Конституційним судом України рішення по справі № 1-1/2010⁴, яким ВСУ позбавлено права касаційного перегляду рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції, у тому числі ВГСУ.

Прикладів випадків, коли приймаючи рішення місцеві господарські суди не приймають позицію вищих судових інстанцій, у судовій практиці забагато присутне.

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року.

² Закон України "Про судоустрій України" від 7 лютого 2002 року № 3018-III.

³ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII.

⁴ Рішення Конституційного суду України від 11.03.2010 №8-рп/2010 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів "найвищий судовий орган", "вищий судовий орган", "касаційне оскарження", які містяться у статтях 125, 129 Конституції України

Так, наприклад у судовому рішенні від 23.10.2009 за № 19/160¹ Господарський суд Луганської області відмовив у стягненні оплати за поставкою, щодо якої не було підписаною обома сторовами накладної. При цьому, на підтвердження факту отримання поставки позивач надав суду видану та не погашену відповідачем в порядку, визначеному Інструкцією про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей², довіреність на отримання цінностей.

Така позиція господарського суду не є винятковою, оскільки накладна – це первинний документ на поставку товару.

Розглядаючи цей випадок, цікавою є касаційна постанова Вишого господарського суду України за аналогічною ситуацією (далі - ВГСУ). Так ВГСУ підтверджує правомірність вирішення господарськими судами попередніх інстанцій стягнення оплати за поставлений товар, отримання покупцем якого, було підтверджено виданою та непогашеною покупцем довіреністю на отримання цінностей. У даній справі покупець не надав суду доказів, про встановленню Інструкцією про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей порядку, повідомлення про анулювання виданої ним довіреності. На підставі цього ВГСУ вирішив, що зазначена довіреність була використана, а матеріальні цінності за нею прийняті та повинні бути оплаченими³.

Але в ракурсі теми, що розглядається вищезазначена постанова ВГСУ заслуговує на увагу не тільки по причині її розбіжностей з рішенням місцевого господарського суду. Приймаючи цю постанова, ВГСУ не просто застосував норму матеріального права, а зробив висновок з положень чинного законодавства про регулювання обігу довіреностей, та по суті створив норму, якої нема у цивільному законодавстві. ВГСУ вказав: якщо довіреність на отримання цінностей не була погашена у встановленому Інструкцією порядку, вона підтверджує факт отримання цінностей на які вона була виписана. Тоді чому ця норма не може мати загальнообов'язкового характеру?

Все, що в змозі зробити ВГСУ у подібному випадку – це узагальнити судову практику та прийняти відповідну постанову пленуму. Багато вчених практиків, зокрема суддів ВСУ Б. М. Пошва та П.П. Пилипчук вказують на те, що, позбавлені Конституцією та законами України

¹ Рішення Господарського суду Луганської області від 23.10.2009 № 16/160.

² Інструкція про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей, затверджена Затверджена наказом Міністерства фінансів України від 16 травня 1996 р. № 99.

³ Постанова ВГСУ від 17.01.2008 № 24/379.

імперативної сили, постанови пленумів не мають реального впливу на рішення, що приймаються суддями на місцях. Так, П.П. Пилипчук вказує на те, що ВСУ бракує інструментів для реалізації функцій, покладеної на нього ст. 47 ЗУ "Про судоустрій", відповідно до якої ВСУ, як найвищий орган у системі судів загальної юрисдикції разом із здійсненням правосуддя забезпечує однакове застосування законодавства всіма судами¹.

Пропонуючи введення законодавчого правила прецеденту в Україні, Б.М. Пошва зазначає: "намагання добитися єдності судової практики шляхом надання роз'яснень з питань застосування законодавства на основі узагальнення судової практики та прийняття постанов Пленумом Верховного Суду, як це передбачено чинним Законом "Про судоустрій України", на нашу думку, є не тільки безперспективними, але й стають свого роду бар'єром у євроінтеграційних прагненнях України"².

Висловлювання суддів-вчених заслуговують на увагу ще й тому, що знаходять своє підтвердження на практиці. Постанови пленуму ВГСУ маючи суто рекомендаційний характер, можуть впливати на вирішення справ місцевими господарськими судами лише з тієї підстави, що недодержання приписів постанови при прийнятті рішення господарським судом, може тягнути подальше його скасування у садах вищих інстанцій. Але як можна спрогнозувати долю такого рішення господарського суду в судах вищих інстанцій досить розповсюджені випадки, коли сам ВГСУ приймає постанови, які суперечать власним постановам пленуму?

Так, наприклад відповідно до п. 2 Роз'яснень ВГСУ "Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України"³ ухвалення господарськими судами рішення про права і обов'язки особи, що не була залучена до участі у справі, є підставою для прийняття до розгляду апеляційної скарги такої особи на відповідне рішення.

Разом з цим у судовій практиці самого ВГСУ, який прийняв зазначену постанову, скрізь зустрічаються випадки, коли ВГСУ погоджується з правовою позицією, викладеною у постанові, так і рішення, зміст який прямо суперчить наведеному положенню постанови Пленуму ВГСУ.

Так, у постанові ВГСУ № 18/570-08 від 02.06.2009 року зазначено: "Як бачається з матеріалів справи та встановлено судом апеляційної інстанції,

¹ Див.: Пилипчук П.П. Верховний Суд України і забезпечення однакового застосування судами законодавства // Вісник Верховного Суду України. - 2004. - № 11. - С. 3.

² Див.: Пошва Б.М. Судовий прецедент: проблеми запровадження в Україні // Вісник Верховного Суду України. - 2008. - № 9. - С. 20.

³ Роз'яснення ВГСУ "Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України" № 04-5/366 від 28.03.2002 (http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_366600-02)

заявник апеляційної скарги – ДПІ у Подільському районі м. Києва не набув статусу учасника справи про банкрутство, оскільки не звертався з грошовими вимогами до боржника.

Оскільки Державна податкова інспекція у Подільському районі м. Києва не є стороною (учасником) у справі № Б18/570-08, оскаржувати постанову суду в апеляційному порядку вона не могла.

Враховуючи викладене, колегія Вищого господарського суду України вважає, що у суду апеляційної інстанції не було правових підстав для прийняття апеляційної скарги ДПІ у Подільському районі м. Києва і для розгляду справи по суті, тому, прийнята у справі № Б18/570-08 постановою Київського міжобласного апеляційного господарського суду від 3 лютого 2009 року підлягає скасуванню з поверненням справи до суду апеляційної інстанції для розгляду питання щодо прийняття апеляційної скарги.¹¹

І не дає як через місяць, 08 липня 2009 року у іншому суддівському складі ВГСУ приймає постанову № Б18/568-08 з прямо протилежною правовою позицією: "Відтак, незаконне визнання боржника банкрутом за спрощеною процедурою унеможливає встановлення податковим органом зобов'язань по сплаті податків відповідно до податкових повідомлень-рішень, прийнятих після введення ліквідаційної процедури, оскільки з моменту визнання боржника банкрутом у нього не виникають податкові зобов'язання.

Наведене дозволяє зробити висновок про право податкового органу на оскарження постанов про визнання боржника банкрутом в порядку статей 91, 107 ГПК України, як судових актів за наслідком прийняття яких змінюється правовий статус юридичної особи і вона втрачає статус суб'єкта, щодо якого можуть виникати податкові зобов'язання (з такими висновками погодився Верховний суд України в постанові №06/307 від 26.09.2006 року у справі №22/401-05-10793).¹²

Не будемо вдаватися в розбір правомірності та законності наведених рішень ВГСУ, а лише відмітимо, що повний склад ВГСУ не має єдиної правової позиції по деяким питанням, зокрема тим, які були висвітлені у постановях пленуму. На можливість недодержання судами постанов пленуму вказують самі судді-практики: "На жаль, прецедентні властивості судових рішень Верховного Суду України використовувати вдається не завжди. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 47 Закону "Про судоустрій України" Верховний Суд України розглядає у касаційному порядку рішення загальних судів у справах, віднесених до його підсудності процесуальним законом; переглядає в порядку повторної касації всі інші

¹ Постанова ВГСУ № 18/570-08 від 02.06.2009 року (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3804675>)

² Постанова ВГСУ № Б18/568-08 від 08.07.2009 року. (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4119721>)

справи, розглянуті судами загальної юрисдикції в касаційному порядку; у випадках, передбачених законом, розглядає інші справи, пов'язані з виключними обставинами." Зважаючи на відношення до судової практики у вітчизняній правовій системі та вимоги чинного законодавства, мінлива правова позиція ВГСУ є цілком правомірною та не викликає жодних дивувань, тому що суд діє у повній відповідності до закону¹.

Класична абстрактна норма закону дає досить високу свободу для суду. Це не є окремою рисою Українського законодавства. Така проблема притаманна усім правовим системам романо-германської правової сім'ї. З цього приводу французький вчений-правник Р. Давид пише: "У своєму бажанні звести право до ряду принципів ми, вірогідно, у деяких питаннях надали занадто велику свободу суддівському розсуду, вважаючи, що доктрина чи законодавство не може припуститися до розгляду конкретних фактів. Французьке право з'являється перед англичанином якби складеним із відокремлених кадрів, всередині яких можна легко робити зміни шляхом, який мало сприяючим стійкості правовідносин"².

Виходячи з вищевикладеного, неузгодженість судової практики є дійсною проблемою сучасної правової системи в Україні. Через мінливість правової позиції ВГСУ, господарські суди на місцях часто не мають чіткого курсу у прийнятті рішень навіть у типових ситуаціях. По причині відсутності у чинному законодавстві реально діючих норм, які б вимагали узгодженість правової позиції рішень господарських судів, судді мають можливість невраховувати правову позицію ВГСУ за розглядом аналогічної ситуації та приймати непередбачувальні рішення.

Правові норми, прийняті законодавцем та практика їх застосування господарськими судами не завжди дозволяють зробити об'єктивну та однозначну оцінку правової ситуації, що не може не мати негативного впливу на господарську діяльність у цілому, а приписи законів не виконують свою регуляторну функцію.

Іноді досить важко відпрацювати схему роботи, яка б давала передбачувальний результат можливого розгляду у суді та спланувати свою господарську діяльність. Спори про матеріальне та процесуальне право повинні поступатися місцем передбачувальності та стабільності, які є необхідними умовами здійснення підприємницької діяльності та розвитку економіки країни.

Використана література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.

¹ Див.: Пятишчик П.П. зазнач. праця. – С. 5.

² Р. Давид, К. Жоффре-Спінози. Основные правовые системы современности. – М.: "Международные отношения", 2003. – С. 246.

2. Закон України "Про судоустрій України" від 7 лютого 2002 року № 3018-III.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII.
4. Рішення Конституційного суду України від 11.03.2010 № 8-рп/2010 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів "найвищий судовий орган", "вищий судовий орган", "касаційне оскарження", які містяться у статтях 125, 129 Конституції України.
5. Рішення Господарського суду Луганської області від 23.10.2009 № 16/160.
6. Інструкція про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей, затверджена Затверджена наказом Міністерства фінансів України від 16 травня 1996 р. № 99.
7. Постанова ВГСУ від 17.01.2008 № 24/379.
8. Пилипчук П.П. Верховний Суд України і забезпечення однакового застосування судами законодавства // Вісник Верховного Суду України. - 2004. - № 11. - С. 3.
9. Пошва Б.М. Судовий прецедент: проблеми запровадження в Україні // Вісник Верховного Суду України. - 2008. - № 9. - С. 20.
10. Роз'яснення ВГСУ "Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України" № 04-5/366 від 28.03.2002 (http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_366600-02).
11. Постанова ВГСУ № 18/570-08 від 02.06.2009 року (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3804675>).
12. Постанова ВГСУ № Б18/568-08 від 08.07.2009 року. (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4119721>)
13. Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. Основные правовые системы современности. - М.: "Международные отношения", 2003. - С. 246.

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2010 р.

УДК 347.214.2
Е.О. Несвім

ПОНЯТТЯ НЕРУХОМОСТІ У ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Визначено поняття та види нерухомості. Обґрунтовано, що окремі функціонально рухомі об'єкти можуть бути віднесені до нерухомості за правовим режимом обігу на підставі їх державної реєстрації.

Ключові слова: *нерухомість, земля, реєстрація, повітряні судна, морські судна, космічні об'єкти.*